

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i05.094>

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА СОВЕРТ РЕЖИМИГА ҚАРШИ ҚУРОЛЛИ ҲАРАКАТНИНГ УЧИНЧИ БОСҚИЧИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ (1923 – 1924 й.)

Ботиржон Тожибаев

Қўқон университети Андижон филиали

Тарих ва ижтимоий фанлар кафедраси доценти, т.ф.ф.д. (PhD)

botirjonkuaf@gmail.com

ORCID:0009-0001-0863-9883

АННОТАЦИЯ. Мазкур мақолада Самарқанд вилоятида 1923–1924 йилларда совет режимига қарши олиб борилган қуролли ҳаракатининг учинчи босқичи, унинг ўзига хос хусусиятлари, ҳаракат тактикаси ва кўрбошилар фаолияти тарихий манбалар асосида таҳлил қилинган. Мақолада совет ҳокимиятининг ҳарбий-сиёсати, маҳаллий аҳолининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, ҳамда большевиклар томонидан амалга оширилган жазо ва катағон чоралари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Самарқанд вилояти, большевиклар, кўрбошилар, совет ҳокимияти, қуролли ҳаракат, фронт, қизил армия.

АННОТАЦИЯ: В данной статье на основе исторических источников анализируется третий этап вооруженного движения против советского режима в Самаркандской области в 1923–1924 годах, его особенности, тактика движения и деятельность корбаша. Рассматривается военная политика советского правительства, социально-экономическое положение местного населения, а также меры наказания и репрессии, проводимые большевиками.

Ключевые слова: Самаркандская область, большевики, корбаша, советское правительство, вооруженное движение, фронт, Красная Армия.

ABSTRACT: This article, using historical sources, analyzes the third stage of the armed movement against the Soviet regime in the Samarkand region in 1923–1924, its characteristics, the movement's tactics, and the activities of the Korbashi. It examines the military policy of the Soviet government, the socioeconomic situation of the local population, and the punishments and repressions carried out by the Bolsheviks.

Keywords: Samarkand region, Bolsheviks, Korbashi, Soviet government, armed movement, front, Red Army.

Долзарблиги: Хозирги кунда Ўзбекистоннинг миллий давлатчилик ва мустақиллик тарихи масалаларини холис ва тарихий ҳақиқат асосида ўрганиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Жумладан, совет мустамлакачилиги даврида миллий озодлик учун курашган ватанпарварлар фаолиятини тадқиқ этиш тарихшуносликнинг долзарб йўналишларидан бири ҳисобланади. XX асрнинг бошларида Самарқанд вилоятида бўлиб ўтган қуроли ҳаракатнинг учинчи босқичи ҳозирга қадар етарли даражада комплекс ўрганилмаган. Шу сабабли мазкур мавзудаги архив ҳужжатлари, маҳаллий тарихий манбалар ва илмий тадқиқотлар асосида истиқлолчилик ҳаракатининг мазмун-моҳиятини очиб бериш, унинг миллий озодлик кураши сифатидаги аҳамиятини илмий жиҳатдан асослаш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу мақола миллий тарихни янгича ёндашувлар асосида ўрганиш, ёш авлодда ватанпарварлик ва миллий ғурур туйғуларини шакллантиришга хизмат қилади.

Методлар ва ўрганилганлик даражаси: Мақолани ёзиш жараёнида тарихийлик, холислик ва тизимлилик тамойилларига таянилди. Тадқиқотда қиёсий-таҳлилий, манбашунослик ва тарихий-солиштирма методлардан фойдаланилди. Шунингдек, Самарқанд вилояти давлат архиви, Ўзбекистон Миллий давлат архиви ҳамда Фарғона ва Андижон вилояти давлат архивлари материаллари асосий манба сифатида таҳлил қилинди. Архив ҳужжатлари, совет даври ҳисоботлари, хотиралар ва илмий адабиётлар ўзаро таққосланиб, воқеаларнинг тарихий ҳаққонийлиги очиб берилди.

Самарқанд вилоятида совет режимига қарши қуроли ҳаракат тарихи совет даври ва мустақиллик йилларида турлича ёндашувлар асосида ўрганилган. Совет даври тадқиқотларида мазкур ҳаракат асосан “босмачилик” сифатида баҳоланиб, унинг миллий озодлик характери инкор этилган бўлса, мустақиллик йилларида бир қатор тадқиқотчилар томонидан истиқлолчилик ҳаракатининг миллий-озодлик ҳаракати эканлигига алоҳида эътибор қаратилинмоқда.

Тадқиқот натижалари: Самарқанд вилоятида совет режимига қарши қуроли ҳаракат минтақанинг бошқа ҳудудларидан фарқли ўлароқ 1918 – 1926 йилларда бўлиб ўтган. Ҳаракат тўрт босқичлик (1918 – 1919; 1920 – 1922; 1923 – 1924; 1925 – 1926 йиллар) тўлқинсимон динамика асосида ривожланган.

Совет ҳокимияти ва қизил армия қўмондонлиги 1922 йил охири ва 1923 йил бошларида бутун Туркистон минтақасида бўлгани сингари Самарқанд вилоятида ҳам истиқлолчиларга қарши курашни кучайтиради. Туркистон fronti жангчиларининг Бухоро ва Хоразм ҳамда Фарғона водийсида бу даврда олиб борган фаол ҳарбий ҳаракатлари натижасида Самарқанд истиқлолчиларининг ҳам аҳволи оғирлашди.

Бунинг устига 1921 – 1923 йилларда Туркистон ўлкасида, хусусан, Самарқанд вилоятидаги мураккаб ижтимоий-иқтисодий аҳвол ҳам қўзғолончиларни оғир аҳволга

солиб қўйди. Бу даврда совет режими ва большевиклар юритган нотўғри иқтисодий сиёсат натижасида Фарғона водийси ва Самарқанд вилоятида кучли очарчилик бўлиб, у истиқлолчиларни озиқ-овқат ва ем-хашак билан таъминлашда жиддий қийинчиликлар туғдирди[1].

Самарқанд вилоятида совет режимига қарши қуролли ҳаракатнинг дастлабки босқичларида истиқлолчиларни маҳаллий аҳоли ихтиёрий равишда озиқ-овқат, отларини ем-хашак билан таъминлаган бўлса, бу босқичга келиб, авж олган очарчилик натижасида аҳолининг ўзи бир бурда нонга зор бўлганлиги сабабли кўзғолончиларга етарли даражада озиқ-овқат бера олмади. Натижада айрим кўрбошилар йигитларининг қорнини тўйдириш мақсадида аҳолининг охириги нони, ғалласи ва молини тортиб олишгача бориб етдилар. Аҳоли энди нафақат қизил аскарлардан, шу билан бирга айрим кўрбошиларнинг йигитларидан ҳам зулм кўра бошлади. Бундай ҳолатни кўрган большевиклар тарғибот ва ташвиқот усуллари билан тинч маҳаллий аҳолини қуролли “босмачилар”га қарши қўйишга бутун кучлари билан интилиб, кўпинча бунга муваффақ ҳам бўлдилар[5.127-133].

Туркистон ўлкасида 1921 йилдан бошлаб янги иқтисодий сиёсат (НЭП)нинг жорий қилиниши, 1921 – 1922 йилларда амалга оширилган биринчи ер-сув ислоҳоти натижасида Россия империяси мустамлакачилиги даврида кўчириб келтирилган рус мужиклари (кулоқлари)га маҳаллий деҳқонлардан мажбуран олиб берилган ерларнинг бир қисмини аввалги эгаларига қайтарилиши ва деҳқон хўжаликларига бўлиб берилиши натижасида 1922 йилнинг охири ва 1923 йилнинг бошларидан бошлаб, Туркистонда оз бўлса ҳам айрим деҳқонлар ва косиблар ҳаётида эркинлик ва жонланиш содир бўла бошлади. Бу ҳол урушдан чарчаган ва хонавайрон бўлган қишлоқ аҳолиси ҳамда ҳунармандларнинг тинч ҳаётга қайтишлари учун имконият туғдирди. Натижада шу йиллардан эътиборан истиқлолчилар сафига совет ҳокимиятидан норози бўлган деҳқонлар ва ҳунармандларнинг келиб қўшилиш ҳоллари камайиб борди[2.208-209].

Бироқ бу ҳолат Самарқанд вилоятида совет режимига қарши қуролли ҳаракатни тугади ёки заифлашиб кетди, деган маънони англатмас эди. Бу вилоятда қуролли ҳаракатнинг учинчи босқичи бошланганлигини билдирар эди. Истиқлолчилик ҳаракатининг учинчи босқичида улар курашнинг янгича тактикасини қўллашни лозим топдилар. Самарқанд кўрбошилари 1923 – 1924 йиллардан бошлаб кичик-кичик дасталарга бўлинган ҳолда қизил армияга қарши жанг ҳаракатларини олиб боришди. Архив ҳужжатларидаги айрим маълумотларга қараганда, бу пайтда Самарқанд вилоятида 80-100 та кўрбошилар гуруҳлари фаолият кўрсатган. Уларга йирик ҳарбий қўмондон Очилбек кўрбоши умумий раҳбарлик қилган[12.100-125].

1923 йил бошларида экин экиш компанияси муносабати билан кўзғолончиларнинг қизил армияга қарши кураши биров сусаяди. Бироқ аввалги йилларда бу курашнинг

миқёси салмоқли бўлган. Самарқанд уезди ижроия комитетининг 1922 – 1923 хўжалик йилидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботда кўрсатилишича, “1921 йилнинг охири ва 1922 йилнинг ўрталарида Фарғона водийсида юз берган “босмачилик”нинг катта портлаши эндиликда Самарқанд вилоятига ҳам кўчиб ўтди. “Босмачилик” ҳаракати кучайишининг асосий сабаби хўжаликнинг вайрон бўлиши ва маҳаллий халқ турмушининг ҳисобга олинмаганлиги бўлган”[13.63].

Мазкур ҳужжатнинг гувоҳлик беришича, 1922 йилнинг охиридан 1923 йилнинг март ойигача “босмачилик” ҳаракати Самарқанд вилоятида оммавий хусусиятга эга бўлмаган. Бироқ 1923 йил март ойининг бошларидан бошлаб Самарқандда бу ҳаракат жонланиб, янада кучаяди ва сиёсий мазмун касб этади. Ҳисоботда қайд этилишича, “босмачилар” совет органлари ходимлари ва коммунистик партия аъзоларига нисбатан аксилтеррор сиёсатини эълон қилишган[13.63-65]. Бундан олдин совет ҳокимияти уларга нисбатан террор сиёсатини қўллаган эди. Архив ҳужжатларида келтирилишича, Самарқанд ва унинг атрофларида фаол совет ва партия ходимлари истиқлолчилар томонидан ўлдирилган[13.63-65]. Бу ҳолатлар совет режимида қарши қуролли ҳаракат қатнашчилари мураккаб шароитда жанг олиб борганликларини, ҳар икки томон ҳам ўзаро жанглarda бир-бирига шафқатсиз муносабатда бўлганлигини билдиради.

Самарқанд вилояти ижроия кўмитаси раиси томонидан тайёрланган бошқа бир ҳисобот маърузада таъкидланишича, 1922 йил 15 ноябрдан то 1923 йил 1 июлгача бўлган муддатда Очилбек кўрбоши раҳбарлигидаги 4та кўрбоши гуруҳлари 2000 нафардан ортиқ йигит билан Самарқанд уездида қизил армия кўшинларига қарши жанг қилганлар. 1923 йил 1 июль – 1 ноябрь оралиғида Самарқанд уездида 10 нафар кўрбошилар, жумладан, Очилбек, Зиёвуддин, Бўри, Мирза Полвон, Ҳамроқул, Холиқул, Гадой, Мулла Турсун ҳамда Умаров ва Ёрқориев бошчилигидаги 220 – 240 нафар йигитлар қизил аскарларга қарши тўқнашувларда қатнашганлар[13.7]. Уларга қарши жўнатилган қизил армия отрядлари, ГПУ ва милициянинг махсус қисмлари кўп ҳолларда мағлубиятга учраб, истиқлолчилардан енгилишган. Бу жанглarning аксариятида маҳаллий шароитни яхши билган кўрбошилар гуруҳлари ғалаба қозонишган.

Архив ҳужжатларининг маълумот беришича, 1923 – 1924 хўжалик йили давомида “босмачилар” қизил аскарларга қарши Самарқанд уездининг Зарафшон райони (волости)да 64 марта, Дарғом районида 273 марта, Ургут районида 103 марта, Панжикент районида 2 марта, жаъми бўлиб 442 марта қуролли ҳужум уюштирганлар[15.3-6]. Бу ҳужумларнинг 355тасида кишилар ҳалок бўлган, 87тасида ўлим ҳолати кузатилмаган. “Босмачилар” билан бўлган жанг ва отишмаларда қизил армиянинг ҳарбий қисмлари, мусулмон отлик кавалерия отрядидаги кўплаб жангчилар ҳалок бўлган ва ярадор қилинган, ҳисоботда кўрсатилишича, ҳатто уларнинг айримлари кўзғолончиларга асир тушган. Ҳужжатда келтирилишича, “аҳоли босмачиларни ҳамма жойда яширади ва шу билан уларни ушлаш ишини қийинлаштиради”[15.4].

Совет ҳокимияти ўз ихтиёри билан таслим бўлган қўрбошилар ва йигитларига амнистия (умумий авф) эълон қилган бўлса ҳам, қизил армия қўмондонлиги ва большевиклар ҳамма пайт ҳам бу қоидага амал қилишмаган. Улар ўз вазифаларини бузиб, қўлга олинган қўзғолончиларни кўпинча шафқатсиз равишда жазолаганлар. Таслим бўлган “босмачилар” қизил армия таркибидаги “кўнгиллилар” отрядига қабул қилинган, бу ишдан бош тортганлар эса отиб ташланган. Агар совет ҳокимияти томонига ўтган бундай “кўнгиллилар” яна қайтадан қўзғолончилар сафига қўшиладиган бўлса, унинг бутун мол-мулки давлат томонидан мусодара қилинган ҳамда оила аъзолари ва қариндош-уруғлари Туркистон АССР ҳудудидан чиқариб юборилган[16.1].

Юқорида келтирилган архив ҳужжатларидаги маълумотлардан кўриниб турибдики, 1923 йилда ҳам Самарқанд вилоятида совет режимига қарши қуролли ҳаракат анча кучли давом этган. Большевиклар ва қизил армия қўмондонлиги истиклолчиларга қарши курашда нафақат уларни жисмоний жиҳатдан йўқ қилишга ҳаракат қилган, балки уларни ва оила аъзоларини иқтисодий, психологик, руҳий ва бошқа томондан ҳам сиқувга олган. Қўзғолончиларга алоҳадор бўлган тинч аҳоли вакиллари ҳам қизил аскарлар томонидан гаровга олинган, уларнинг кўпчилиги отиб ташланган. Тирик қолганлари эса ўзлари туғилиб ўсган ва яшаб турган жойларидан бадарға қилинган. Бироқ бундай жазо усуллари ҳам Самарқанд истиклолчиларини Ватан озодлиги ва мустақиллиги учун курашдан қайтара олмаган.

1923 йил 1 мартда бўлган Самарқанд вилояти коммунистларининг партия конференциясида большевиклар ва совет ҳокимияти вилоятда қуролли ҳаракатни 1923 йил баҳорида тугатиш чораларини[17.245-247] белгилаган бўлса ҳам, улар бунга муваффақ бўла олишмайди. Қизил армия қўмондонлиги Самарқанд вилояти ҳудудига янги ҳарбий кучларни келтириб ташлайди. Масалан, Туркистон fronti қўмондонлиги Фарғонадан Ўратепа районига 7-кавалерия бригадасини ташлаб, 1923 йил баҳорида қўзғолончиларга қарши жанг ҳаракатларини кучайтирди[3.130-131].

Бундан ташқари Туркистон fronti қўмондонлиги Матчо беклиги ҳузуридаги ватанпарварларнинг кичик қаршилик ўчоғини тугатиш мақсадида 13-ўқчи корпус қўмондони Павловга йирик жанг амалиётларини бошлаш ҳақида топшириқ беради. 1923 йил март ойи ўрталарида Самарқандда бўлган кенгашда 1-Турк отликлар бригадаси командири Я.А. Мелькумов, 11-будённовчи дивизия командири Волинский, 4-ўқчи дивизия командири Е. Швецов қатнашиб, жанг ҳаракатларини келишиб олишган. Корпус қўмондони Павлов ҳарбий операцияга раҳбарлик қилишни командир Е. Швецов ва комиссар М. Трипольский зиммасига юклайди[3.130-131].

1923 йил апрелда Ургут районидаги Бозор волостида Очилбек қўрбоши қўл остидаги Жума ва Нурулла Абдуллаев деган йигитлар қизил аскарларга қарши жангларда ҳалок бўлади. Кабут волостида Муҳаммадкул Раҳмонбердиев, Нормат Бекматов ва бошқа қўрбошилар ўлдирилади[18.5]. Самарқанд вилоят ва шаҳар ижроия

комитети Советларининг 1923 – 1924 йиллардаги ҳисоботида кўрсатилишича, Жиззах уездида Мулла Турсун ва Саид Собир исмли кўрбошилар маҳаллий фаоллар томонидан ўлдирилади[6.116].

Самарқанд область жанговар райони кўшинлари кўмондонлигининг махсус бўлим бошлиғи ўринбосари ва “босмачилик”ка қарши кураш вакили имзоси билан 1923 йил 29 майда Самарқанд вилояти ижроия комитети ҳамда “босмачилик”ка қарши кураш “бошлиғи” раиси ўртоқ И. Файзулинга ёзилган бошқа бир маълумотномада қуйидаги фикрлар мавжуд: “Махсус бўлим сиздан ўз хоҳиши билан таслим бўлган босмачилар ва майда талончилик билан шуғулланганлар ҳамда ўз гуруҳларига қайта қўшилиб кетган кишилар ҳақида маълумот беришингизни сўрайди. Буйруқни бажариш муддати: 1923 йил 15 июнгача”[19.167].

Ўз навбатида вилоят исполкоми раиси И. Файзулин Самарқанддаги барча уездлар ижроия комитетлари раисларига (нусахаси махсус бўлимга жўнатилган) қуйидагича мазмунда буйруқ жўнатади: “Таслим бўлган босмачиларни қатъий кузатишга буйруқ берилди. Ўз гуруҳларига яна қайтиб кетган ва майда талончилик қилган шахсларнинг рўйхати тузилсин ва махсус бўлимга жўнатилсин. Бажариш муддати 1923 йилнинг 15 июнига қадар”[19.175].

Бундай буйруқлар махсус бўлим раиси Ерёмин томонидан вилоят “хўжайини” Файзулинга, ўз навбатида Файзулин томонидан барча уездларнинг исполком раисларига кейинчалик ҳам мунтазам равишда қайта-қайта жўнатиб турилган[19.172].

Туркистон АССР Ички ишлар халқ комиссарлиги (НКВД) томонидан 1923 йил бошларида жўнатилган Самарқанд вилояти бўйича икки ҳафталик сиёсий маълумотномада келтирилишича, “1923 йил 1-20 январда Самарқанд вилояти бўйича умумий сиёсий ҳолат қониқарли бўлган. Фақат Самарқанд уездидаги Искандар, Фальгар, Каттатут, Янгикўрғон, Оқтепа, Жом, Ёрбоши, Чимбой ва Хўжааҳроп волостларида, Жиззах уездининг Зомин, Сангзор, Варатан волостларида “босмачилар”нинг таъсири кучли. Юқорида номлари тилга олинган волостларда ва Каттакўрғон уездида “босмачилар” сони ортган. Хўжанд уездидан маълумотлар олингани йўқ. Коммунистик партиянинг жамиятдаги мавқеи ўсганлиги ва коммунистлар миқдорининг ошганлиги кузатилгани йўқ. Кучли норозиликлар бўлгани йўқ”[21.66-71]. Бошқа бир ҳужжатда кўрсатилишича, “1923 йил 16 – 27 январда Самарқанд вилоятида “босмачилар”нинг миқдори 2000 кишидан ошган ва улар тинч ҳаёт кечиришга тўсқинлик қилмоқда. Умуман олганда ҳудудда “босмачилик ва бандитизм” ўсиб бормоқда. Охирги пайтда кичик шайкаларнинг миқдори кўпаймоқда”[21.71].

1924 йил 1 – 8 январда Тошкентда бўлган Бутунтуркистон Советларининг XII съездида “босмачилик” ҳаракатига қарши 6 йиллик кураш якунлари чиқарилиб, “босмачилик сиёсий куч сифатида тугатилди, у фақат бандитлик хусусиятини сақлаб

қолди”[22.10] деган хулосага келинди. Расмий ҳужжатларда бу пайтда Самарқанд вилоятида фақат 156 нафар “босмачи” бўлганлиги кўрсатилди[22.53].

Бироқ архивларда сақланиб қолган айрим ҳужжатлар юқоридаги маълумотлар нотўғри эканлигини кўрсатади. Самарқанд вилоятида 1924 йил январь ойида ҳам, ҳатто 1924 йилдан кейин ҳам маълум муддат давомида истиқлолчилар билан қизил аскарлар ўртасида жиддий тўқнашувлар бўлган. Масалан, 1924 йил 11 августда Самарқанд шаҳрида бўлган “Самарқанд вилоятида босмачиликка қарши курашни кучайтириш тўғрисида”ги махсус йиғилишда Самарқанд вилоят-шаҳар ижроия комитети номидан Миржамоловнинг “Самарқанд вилоятида босмачилар шайкасининг ҳолати ҳақидаги ҳисоботи” эшитилади[8.101]. Бу йиғилишда Туркистон фронти штаби номидан Сокин, НКВД ЦАУ бошлиғи ва Туркистон Республикаси милицияси бошлиғи Мирзарахматов, НКВД маъмурий бўлим бошлиғи Наумов, НКВД милицияси бўлим бошлиғи Цигдан қатнашдилар. Мажлисга Мирзарахматов раислик, Петров котиблик қилган. Миржамоловнинг ҳисобот маърузасида таъкидланишича, “Самарқанд вилоятида босмачилик январь ойидан кейин орқага кетгани йўқ. Милиция босмачилар билан курашмоқда. Босмачиларни аниқлаб ушлайдиган алоҳида отряд тузилган. Аҳоли босмачилар ҳақида маълумот беришга кўрқмоқда. Деярли барча гуруҳлар сиёсий қарашга эга эмас. Ҳозирги пайтда вилоят ва районлардаги барча мутасадди ташкилотлар ва совет органлари босмачиликка қарши курашни кучайтирганлар. Вилоят ва уезд исполкомлари ходимларини қурол билан таъминланишига рухсат бериш керак. Чунки милиция сони камайган. Яхши қоровуллик хизмати йўқ”[8.101].

Бу фикрларни йиғилишда қатнашган Туркистон фронти штаби вакили Сокин қўллаб-қувватлаб, ўз мулоҳазаларини қуйидагича билдиради: “Январь ойидан бошлаб Самарқанд вилоятида босмачилик ҳаракати барқарор бўлиб турибди. Вилоятда ҳарбий устунлик қизил аскарлар томонида бўлиб, қўшимча ёрдамчи кучлар талаб қилинмайди. Бироқ агентура ишларини кучайтириш мақсадга мувофиқ бўлади”[8.102].

Йиғилиш якунида қабул қилинган қарорда таъкидланишича, Самарқанд вилоятида “босмачилар”га қарши курашга қизил аскарлар билан бир қаторда милиция ходимларини кўпроқ жалб қилиш лозим ҳамда пахта йиғим-теримидан сўнг уларга қарши курашни кучайтириш керак[8.101].

1924 йил 27 – 28 август кунларида бўлган “Самарқанд вилоятида босмачилик ҳаракатига қарши кураш” мажлисида ҳам бу масала кўрилиб, қуйидагича қарор чиқарилган: “Босмачилик билан шуғулланган шахслар зудлик билан қамоққа олинсин ва уларнинг иши судга оширилсин. Уларга жазо чоралари қўлланилсин ҳамда мол-мулки бутунлай ёки қисман мусодара қилинсин. Уларга ҳукми маҳаллий органлар чиқарсин. Хавфли шахслар Туркистон Республикаси ҳудудидан чиқариб юборилсин”[9.164].

Шундай қилиб, Самарқанд вилоятида 1924 йил кузи ва қишида ҳам, ҳатто 1925 йил январдан кейин ҳам истиқлолчиларнинг қизил аскарларга қарши қуролли ҳаракати

тўхтамади. Совет ҳокимияти ва большевиклар ватанпарварлар ҳаракатини 1924 йил охирида ҳам қанчалик уринмасин тугата олмади[4.46-62].

Хулоса: Хулоса қилиб айтганда, Самарқанд вилоятида 1923 – 1924 йилларда қизил армияга қарши ҳарбий ҳаракатлар тўхтаб қолмади. Кўрбошилар бу пайтда кураш тактикасини ўзгартирган ҳолатда кичик-кичик гуруҳларга бўлинган ҳолатда совет давлатининг ҳарбий кучлари ва қатағон қилувчи жазо органларига қарши фидокорона курашдилар. Очилбек кўрбоши 1923 йилдаги жанг ҳаракатларига умумий раҳбарлик қилди. Курашнинг янги босқичи ўзига хос хусусиятларга эга бўлган. Самарқанд вилоятининг барча уездларида бу пайтда ўнлаб кўрбошилар гуруҳлари фаолият кўрсатиб, улар доимий равишда большевиклар ва совет ҳокимиятининг вакиллари юрагида кўркув уйғотиб турди.

Совет ҳокимиятининг вилоятдаги барча ташкилотлари ва қизил армия кучлари истиқлолчиларга қарши кураш баҳонасида маҳаллий тинч аҳолини талаш ва ўлдириш билан шуғулландилар. Бироқ уларнинг бу қатағон чоралари ҳам Самарқанд вилояти ватанпарварларини Туркистон мустақиллиги ва озодлиги учун бўлган муқаддас курашдан тўхтата олмади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Аҳмадхон ибн Исмоилхон. Тазкиратул инқилоб... –Б. 122 – 123.
2. Ўзбекистоннинг янги тарихи. 2-китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. –Б. 208 – 209.
3. Кельдиев Т.Х. Разгром контрреволюции в Ферганской и Самаркандской областях Туркестанской АССР (1918 – 1923 гг.). –Ташкент: Государственное издательство Узбекской ССР, 1959. –С. 130 – 131.
4. Tojibaev, Botirjon Makhamadalievich Tojibaev. "The last stage of the armed movement against the soviet regime in the Samarkand region, the reasons for its defeat and the consequences of the struggle." *Journal of Modern Educational Achievements* 5.5 (2025): 46-62.
5. Tojibaev, Botirjon Makhamadalievich. "The start and attempt forces of the armed movement against the soviet regime." *Journal of Modern Educational Achievements* 3.3 (2023): 127-133.
6. Отчёт Самаркандского областного и городского исполкомов Советов рабочих, دهقانских и красноармейских депутатов (1923 – 1924 гг.). –Самарканд, 1924. – С. 6.
7. Андижон ВДА (Андижон вилояти давлат архиви), 46-фонд, 1-рўйхат, 13-иш, 76-варақ.
8. Самарқанд ВДА, 63-фонд, 1-рўйхат, 26-иш, 101-102 варақ.
9. Самарқанд ВДА, 63-фонд, 1-рўйхат, 26-иш, 164-варақ.
10. Самарқанд ВДА, 1685-фонд, 1-рўйхат, 225-иш, 5-7-варақлар.
11. Самарқанд ВДА, 1685-фонд, 1-рўйхат, 222-иш, 30-175-варақлар.

12. Самарқанд ВДА, 886-фонд, 1-рўйхат, 32-иш, 100-125-варақлар.
13. Самарқанд ВДА, 65-фонд, 1-рўйхат, 1-иш, 63-67 варақлар.
14. Самарқанд ВДА, 65-фонд, 1-рўйхат, 79-иш, 7-варақ.
15. Самарқанд ВДА, 65-фонд, 1-рўйхат, 80-иш, 3-6-варақлар.
16. Самарқанд ВДА, 1656-фонд, 1-рўйхат, 2-иш, 1-варақ.
17. Самарқанд ВДА, 44-фонд, 1-рўйхат, 19-иш, 245-247-варақлар.
18. Самарқанд ВДА, 44-фонд, 1-рўйхат, 216-иш, 5-варақ.
19. Самарқанд ВДА, 1685-фонд, 1-рўйхат, 222-225 ишлар, 5-175-варақлар.
20. Фарғона ВДА, 435-фонд, 1-рўйхат, 245-иш, 10-варақ.
21. Ўзбекистон МДА, 39-фонд, 1-рўйхат, 531-иш, 66-71-варақлар.
22. Ўзбекистон МДА, 17-фонд, 1-рўйхат, 158-336-иш, 276-варақлар.
23. Ўзбекистон МДА, Р-17-фонд, 1-рўйхат, 104-иш, 10-варақ.
24. Ўзбекистон МДА, Р-17-фонд, 1-рўйхат, 158-иш, 53-варақ.